

FELSEFE DÜNYASINDAN

Nisan 1962 / Nisan 1963

Felsefe Arktiv'nin geçen sayısında olduğu gibi, elinizdeki sayının FELSEFE DÜNYASINDAN bölümünde de, bir önceki *Felsefe Arktiv*'nin baskıya verilmesi ile yenisi arasındaki süre içinde gerek yurdumuzda, gerekse yeryüzünde felsefeyle ilgili olarak beliren aktüalite üzerinde, özellikle felsefe uğraşlarını yakından ilgilendiren bellibaşlı kutlama, anma, ölüm, kongre ve daha başka olaylar üzerinde haber ve bilgiler yer almaktadır.

THEODOR LITT : IN MEMORIAM

Almanyanın tanınmış filozoflarından Theodor Litt 1962 yılının haziranında öldü.

Litt 1880 yılında Düsseldorf'ta doğmuştur. Önce Bonn, sonra Leipzig, sonra yine Bonn üniversitesinde profesörlük yapmıştır.

Litt'in felsefedeki asıl uğraşı alanı 'mânevi' bilimlerin temellendirilmesiydi. Litt'e bir Dilthey'ci göziyle bakılabilir. Nitekim, Birinci Dünya Savaşından sonra Almanya'da görülen Dilthey Renaissance'nın ileri gelen kafalarından biridir Litt. 'Mânevi' bilimlerin 'doğa' bilimlerinden ayrı bir kuruluşu olduğu, 'mânevi' bilimlerin yaşamaya ilişkin bilimler olarak ortaya çıktığı; yöntemce "anlama"yı koşul tuttuğu çeşidinden Dilthey'ca bazı savları, Hegel, Husserl, Natorp ve Hönigswald gibi eski ya da çağdaş Alman filozoflarının "bilinç" ve "ruh" kavramı üzerindeki görüşlerinden de yararlanarak yeniden işleyip geliştirmiştir Litt. Yeniçağın ahlâk tarihini, Hegel'in düşünme dünyasını konu diye alan monografileri de yararlı yapıtlardır.

Hiç şüphe yok ki, Litt'in en ünlü kitabı *Individuum und Gemeinschaft* adını taşıyan kitaptır. (İlk basımı 1919'a raslar; 1923'te ve 1926'da yer yer değiştirilerek tümüyle gözden geçirilmiştir.) Kitap, adından da belirdiği gibi, tekkişi ile tekkişiyi kuşatan toplumu karmaşık bağları bakımından incelemektedir. "Karşılıklı bağ" kavramının ışığında geleneksel felsefenin baş öğretmelerinden iki karşıt öğretiyi, "individualizm" ile "universalizmi" çözüme çalışmakta; tekkişiliğin olduğu kadar toplumsallığın da hep aynı kökten türediğine, ben-sen bağının başka birşeye indirgenemiyen son bir görünüm olduğuna ustalıklı parmak basmaktadır. Kitapta ayrıca "süje", "obje", "perspektiv", "yalnızlık", "durum" ve "başkası-için-olma" kavramları ilgi çekici bir çözümlemelerden geçirilmektedir.

Theodor Litt yalnız filozof ve felsefe öğreticisi değildi, aynı zamanda pedagoğu. Eğitim-bilimin biryandan temelleri ve sınırları, öteyandan da kişi ve toplum yaşamısındaki uygulama olanakları üzerinde kaleme almış olduğu kitaplar (örneğin *Möglichkeit und Grenzen der Pädagogik*, 1926; *'Führen' oder 'Wachsen lassen'*, 1927; *Wissenschaft, Bildung und Weltanschauung*, 1928) oldukça geniş yankı yaratmış olan kitaplardandır.

BERTRAND RUSSELL 90 YAŞINDA

18/5/1872 yılında doğmuş olan Bertrand Russell 90 yaşına basmış bulunuyor. Gene de hiç çekinmeden, Russell'in, yaşayan filozofların en gençlerinden biri olduğunu söyleyebiliriz. Öyle ya, radyo ve televizyon konuşmaları, gösteri yürüyüşleri, bilimsel dergilerde ve daha başka nitelikteki yayın araçlarında çıkan irili ufaklı yazıları, ayrıca, her yıl, bazan da her mevsim birbirini kovalayan kitapları, Russell'ı günümüzdeki düşünürlerin en çok ortada görüneni kılmaktadır.

Cambridge Üniversitesindeki Trinity College'da matematik ve felsefe okuyan Russell, sonradan üniversitenin öğretim ailesine girmiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasında, barışçı düşünceleri yüzünden üniversitedeki işinden olmuş, kısa bir süre hapse bile atılmıştır. Rusya'da, Çin'de ve Amerika'da dolaşmış, bu ülkelerde serbés dersler vermiştir. Chicago ve California üniversitelerinde profesörlük ünvanı almışsa da, 1940 yılında, yine barışçı düşün-

celeri New York Üniversitesinde profesör olmasını engellemiştir. 1949 yılında British Academy'ye seçilmiş ve 'Order of Merit' nişanını kazanmıştır. 1950'de Russell Nobel edebiyat ödülünü almıştır. Atom silâhlarının yapımına karşı yönelttiği protestolar yüzünden geçenlerde yine hapse girip çıktığı bilinmektedir.

Salt felsefedeki gelişmesiyle Russell: 1960'ta yayınlanan *My Philosophical Development* adlı kitabında kendi de belirttiği gibi, ilk gençlikte pek kısa süren bir Hegel'ci-Bradley'ci idealizmden sonra, toptan söylenmekte, pozitivist, mantıksal atomcu (logical atomist) bir doğrultuda düşünüp yaratmıştır. Hâlâ içinde bulunduğu bu aşamada Russell özellikle bilgi öğreticisidir. En çok, sağduyu filozofu G. E. Moore, matematikçi Frege ile *Tractatus* yazarı, öğrencisi ve dostu L. Wittgenstein tarafından etkilenmiştir. Bilimlerin vargılarına tam bir saygı, metafizikten yüzçevirme, felsefenin çoğun bir bilgi eleştirisi olduğuna yürekten inanış Russell'ın düşünce dünyasındaki bellibaşlı kuruluşları temellendirmektedir. Bu çerçevede en önemli yapıtları şunlar: *The Problems of Philosophy*, 1912; *Our Knowledge of the External World*, 1924; *The Analysis of Mind*, 1921; *The Analysis of Matter*, 1927; *An Inquiry into Meaning and Truth*, 1940; *Human Knowledge, its Scope and Limits*, 1949.

Russell filozof olduğu kadar matematikçi ve mantıkçıdır da A. N. Whitehead'le birlikte kaleme almış olduğu 3 ciltlik *Principia Mathematica* (1910-13) modern mantığın en büyük anıtlarından biridir.

Bilimsel yapıtları yanında Russell toplum, politika, ahlâk ve eğitim gibi "yaşama felsefesine" ilişkin irili ufaklı birçok yapıtlar da yayınlamıştır. Son zamanlarda bunlardan ikisi "Dünyamızın Sorunları", "Ahlâk ve Evlilik" başlıkları altında dilimize çevrilmiştir.

ULUSLAR ARASI ÜÇ ANMA : PASCAL, ROUSSEAU, FICHTE

Şu son yılların felsefe alanında da, anmalar yönünden epeyce zengin olduğu kimsenin gözünden kaçmamıştır. Hattâ, uluslar arası bağların nerdeyse başdöndürücü bir hızla artmakta olduğu çağımızda, birtakım ikinci derecedeki anmaları biryana bırakıp

yalnızca önemli adların, uzunca aralıklarla, ölüm ve doğum tarihlerini anmak gereği bile belirmiş durumdadır. Ne var ki, anmalar en azına da indirilse, *Felsefe Arkiivi*'nin bu sayısında ünlü üç filozofu anmadan edemeyiz. Bunlardan ikisi, Blaise Pascal ile Jean-Jacques Rousseau, felsefe çevreleri dışında da, edebiyatçılar arasında da tanınan, dolayısıyla şu son zamanlarda, dünyanın birçok yerinde, filozof olmıyanlarca da çeşitli oylum ve değerdeki anmalara konu yapılmış olan kişilerdir. Alman filozofu Johann Gottlieb Fichte ise, adı birkaç aydan beri Almanyadaki felsefe çevrelerinde sık sık duyulan, ama bu arada Fransa, İsviçre ve İtalya'da da bazı anmalara, yazılara ve yeniden basmalara yolaçan bir Avrupa düşünürüdür.

PASCAL'ın 300'üncü ölüm yılı 19.8.1962 tarihine raslıyor (doğ.: 1623, öl.: 1662). Dahı matematikçi ve fizikçi, düzyazı ustası, hıristiyan teologu ve felsefe yazarıdır. Filozof olarak Pascal'ın hizmeti: giriştiği ince çözümlemelerin ışığında, çeşitli bilgi bölgelerini yöntem ve başarıca birbirinden ayrı tutmak; tanım ve çıkarsama konusunda keskin eleştiriler yapmak; dinsel inancın akılca temellerini koymak; özellikle de, "gönül mantığı" (logique du couer) kavramında özetlenebilecek olan uyarıcı görüşler önermektedir. Bellibaşlı iki yapıtı: sağlığında yayınladığı *Les Provinciales* ile ölümünden sonra çıkan *Les Pensées*'dir.

1962 yılının haziran ayı ROUSSEAU'nun 250. doğum yıldönümüydü (doğ.: 1712; öl.: 1778). Getirdiği yeni bir doğa anlayışı ve duygululukla, Romantik akıma kazandırdığı atılımla Avrupa'da, en çok da Fransa ile Almanya'da ardarda birkaç edebiyatçı ve düşünür kuşağına birden etkisi dokunmuş olan Rousseau, filozof olarak özellikle ahlâk ve devlet görüşü bakımından ilgi çekicidir. *Si le rétablissement des sciences et des arts a contribué à épurer les moeurs* (1750) başlığını taşıyan Dijon Akademisinin yarışmasına verdiği cevap yazısıyla Rousseau, Aydınlanma çağının kültür iyimserliğini, Aydınlanmanın genellikle ilerlemeye olan körükörüne inanışını sert bir dille eleştirmiş; *Le Contrat social*'ında ise (1762), "genel istem" (volonté générale) kavramının ışığında çözümlendiği halk devleti yönetimi üzerindeki görüşlerini ayrıntılı bir bütünde temellendirip sunmuştur.

Edebiyatçılar arasında Rousseau en çok *Julie ou La nouvelle Héloïse* ve *Les confessions* adlı yapıtlarıyla, pedagoglar arasında da *Emile*'iyle tanınır.

Rousseau'nun bellibaşlı yapıtları Türkçeye çevrilmiştir.

1962 yılının mayıs ayı FICHTE'nin doğum yıldönümüydü (doğ.: 1762, öl.: 1814). Almanyadaki özgürlük idealizminin kucusudur. İnsanın salt yaratıcılığını, fizik varlıktan bağımsızlığını, kendisini ve çevresini yalnız kendi istemiyle biçimlediğini savunan Fichte'nin idealizmine "benlik (Ichheit) felsefesi" de denir. Kant'ın bilinç üzerindeki çözümlmelerini aşmak amacıyla ortaya atılan ve ateşli bir konuşucu olan Fichte'nin metafiziğe, bilgi öğretisine ve doğa felsefesine ilişkin düşünceleri yanında, en çok ahlâk, hukuk, toplum ve devlet felsefesi yankılar uyandırmıştır. *Wissenschaftslehre* (ilk basımı 1794); *Grundlage des Naturrechts*, 1796; *Reden an die deutsche Nation*, 1807/08 adlı yapıtları özellikle sayılmaya değer.

Uygur